

SOCIAL AND LEGAL PSYCHOLOGY

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-474-0-12>

ESTABLISHMENT OF PSYCHOLOGICAL CONTACT DURING THE INTERROGATION OF WITNESSES AND VICTIMS

ВСТАНОВЛЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО КОНТАКТУ ПРИ ДОПИТІ СВІДКІВ ТА ПОТЕРПІЛИХ

Chmutova N. A. ЧмUTOва Н. А.

*2nd year master's degree Faculty of
Psychology and Sociology H. S. Skovoroda
Kharkiv National Pedagogical University
Kharkiv, Ukraine*

*магістр 2 курсу факультету соціальних
і поведінкових наук
Харківського Національний педагогічний
університет імені Г. С. Сковороди
м. Харків, Україна*

Психологічний контакт у різних формах спілкування та під час розслідування кримінальних правопорушень сприяє отриманню доказової та орієнтуючої інформації, відображає високу культуру судочинства та демократичні принципи останнього. Психологічний контакт притаманний всім формам діяльності, що пов'язані з отриманням вербальної інформації на досудовому розслідуванні та судовому провадженні [1, с. 65].

Практика свідчить про те, що будь-яке спілкування між учасниками досудового розслідування передбачає здійснення впливу один на одного. У зв'язку із цим цілком обґрунтованим вважається твердження про те, що без психологічного контакту не можна обійтися у жодній слідчій (розшуковій) дії, що пов'язана зі спілкуванням, тобто є вербальними слідчими розшукові дії. Зазначене твердження є безперечним і якщо мова йде про таку складну слідчу дію як допит свідків. Такий різновид допиту не може призвести до досягнення його цілей, якщо не встановлено психологічного контакту між слідчим та допитуваним [2, с. 464–470].

Психологічний контакт – це найбільш сприятлива психологічна «атмосфера» допиту, яка сприяє взаємодії та взаємовідносинам між учасниками, певний «настрій» на спілкування. Психологічний контакт завжди має двосторонній характер, його встановлення і підтримання залежать як від слідчого, так і від допитуваного, хоча ініціатива повинна належати слідчому. Існує двосторонній контакт, в якому допитуваний відчуває, що він становить для слідчого певний інтерес. Тому

встановлення психологічного контакту під час допиту свідка вимагає від слідчого знання психології допитуваного [3, с. 326–332]. Він повинен враховувати його індивідуально-психологічні особливості, типологічні якості, психічний стан на момент допиту, життєвий досвід та ін.

Психологічний контакт може успішно використовуватися у криміналістичних цілях: для отримання об'єктивних показань (свідчень), подолання відмови від надання показань, подолання викривленої інформації, підвищення ефективності проведення слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) та судових дій. Вбачається, що обґрунтованість та доцільність установа психологічного контакту під час досудового розслідування та судового розгляду, пояснюється його високою ефективністю у процесі отримання доказової інформації та оптимізації проведення кримінального провадження, особливо в сучасних умовах воєнного стану.

Вбачається, ігнорування під час розслідування кримінальних проваджень криміналістичних рекомендацій щодо тактики проведення слідчих (розшукових) дій нерідко призводить до виникнення конфліктних ситуацій, що призводить до ускладнення вирішення завдань розслідування, яке нерідко супроводжується даванням неправдивих показань, небажанням та ухиленням від спілкування із слідчим (прокурором) або ще гірше – відмовою від давання показань у процесі досудового розслідування та судового розгляду. Поява таких ситуацій у більшості випадків пояснюється відсутністю належної психологічної атмосфери під час проведення слідчих (розшукових) дій, ігноруванням можливостей встановлення психологічного контакту, оскільки його відсутність впливає на ефективність і повноту розслідування та судового розгляду в цілому [4, с. 77].

Під психологічним контактом слід розуміти динамічний, ситуаційно зумовлений двосторонній процес впливу на допитуваного, спрямований на досягнення взаєморозуміння шляхом створення найсприятливішої психологічної атмосфери спілкування, в результаті чого співрозмовник змінює свій негативний стан, психологічне ставлення до слідчого й соціальну позицію в напрямку узгодженості й позитивного взаємовідношення при проведенні слідчих (розшукових) і судових дій [5, с. 130–131].

У широкому розумінні психологічний контакт являє собою процес спілкування та обмін інформацією між двома людьми. Завданням слідчого є встановлення особливого психологічного контакту з підозрюваним, який сприяв би взаєморозумінню до отримання і дачі показань. Особливості цього психологічного контакту визначаються саме специфікою психологічних відносин, що виникають між слідчим і

підозрюваним під час досудового розслідування та судового розгляду матеріалів кримінальних проваджень.

Психологічний контакт існує необхідною передумовою для виконання основної задачі – встановлення об'єктивної істини по кожному кримінальному провадженню. Якщо слідчий не володіє здатністю встановлювати емоційний контакт з підозрюваним, то виникають певні сумніви щодо його професійної підготовки та придатності успішно й належним чином виконувати свої функціональні обов'язки. Встановлення психологічного контакту вимагає від слідчого знань психології допитуваних та врахування їх індивідуально-психологічних якостей, психічного стану, в момент проведення допиту, життєвого і злочинного досвіду та інших обставин, що їх характеризують.

Встановлення психологічного контакту – це цілеспрямована, запланована діяльність слідчого з організації та управління рухом інформації в процесі проведення вербальних слідчих дій, яка передбачає складання умов з розвитку його спілкування з учасниками цих дій у потрібному для досягнення поставленої мети напрямку, здійснюваного протягом всього розслідування. Крім цього, деякі науковці та практики порівнюють психологічний контакт з таким станом, коли люди можуть і бажають сприйняти взаємну інформацію.

Перед початком допиту слідчий (прокурор) передусім повинен спрямувати свою роботу на встановлення та діагностування психічного стану допитуваного, використовуючи при цьому комунікативні дії нейтрального характеру та відповідні тактичні прийоми, спрямовані на встановлення психологічного контакту із допитуваною особою. Важливо зазначити, що свідок або потерпілий повинен бачити в слідчому чесну, грамотну, принципову та виховану людину, яка об'єктивно розслідує подію, має бачити представника держави, який захищає, а не порушує його права. У деяких випадках встановлення психологічного контакту, в залежності від особистості підозрюваного, може сприяти бесіда – попереднє спілкування перед початком слідчої (розшукової) дії на тему, що не відноситься до предмету допиту, зокрема це може бути розмова про особисте життя, його роботу, захоплення, хобі та інші обставини.

Крім цього, деякі складності виникають при встановленні психологічного контакту з підозрюваним, який притягується до кримінальної відповідальності. Такій особі вже відома процедура повідомлення про підозру, допиту та інших слідчих дій, він має деякі правові пізнання і правильно оцінює наявні докази. Він з самого початку негативно налаштований до слідчого і ведення відносно нього досудового розслідування [6, с. 134–144].

У всіх випадках під час допиту свідків необхідно створювати сприятливу атмосферу, яка настроїть особу допитуваного на розмову, що передбачає прагнення зі сторони офіційної особи подолати конфлікт, сформувати у допитуваного зацікавленість у спілкуванні. Зацікавленість особи у спілкуванні, її активність, знаходяться у прямому зв'язку з наявною у неї антисоціальною установкою, чим вона вище, тим, відповідно, стійкішою буде протидія слідству, тому впливові, що здійснюється на нього слідчим під час допиту свідка.

Розпочати допит свідка необхідно зі встановлення психологічного контакту. Для цього необхідно: 1) допитувана особа має відчувати, що вона (її близькі родичі) знаходяться в безпеці, а в разі потреби їй буде надана допомога з боку держави, правоохоронних органів; 2) слідчий може скористатися допомогою спеціаліста-психолога; 3) доцільно проводити допит неповнолітніх осіб слідчими жіночої статі; 4) постійно аналізувати зміни настрою свідка і здійснювати спроби щодо його коригування.

Основним завданням слідчого під час допиту свідка по зазначених кримінальних провадженнях є створення безконфліктної ситуації. Особі слід надати можливість розповісти про всі обставини вчиненого діяння, не перебиваючи та не ставлячи уточнюючих запитань. Лише після завершення «вільної розповіді» слідчий переходить до переліку питань. Залежно від розвитку допиту слідчий здійснює її тактико-криміналістичне управління (за допомогою тактичних прийомів і тактичних комбінацій), адже допит – це процес спілкування, у якому слідчий завжди повинен зберігати ініціативу в регульованні процесу обміну інформацією. Він зобов'язаний керувати особами, які беруть у ньому участь [7, с. 193].

Отже, результативність проведення слідчих (розшукових) дій та успішність вирішення завдань досудового розслідування у значній мірі залежить від встановлення психологічного контакту слідчим (прокурором) з іншими учасниками кримінального процесу. Вбачається, що важливого значення набувають психологічні знання та вміння слідчого, прокурора вміло застосовувати психологічні прийоми, спрямовані на встановлення психологічного контакту під час проведення допиту свідків та потерпілих.

Література:

1. Коновалова В. О. Допит: тактика і психологія. Х.: Консум, 1999. С. 65.
2. Chmutova N. A. Problems of establishing psychological contact during the interrogation of witnesses. Scientific achievements of modern society: the 1 International scientific and practical conference (August 15-17, 2024, London, Great Britain). London: Publishing House, 2024. Pp. 464–470.

3. Баранчук В.В. Поняття та ознаки психологічного контакту в процесі допиту. Збірник наук. праць, 17, / ред. кол.: В.І. Борисов (голов. ред.) та ін. Х.: Кроссрууд. 2017. С. 326–332.

4. Shevchuk V., Martynenko K. Some problems of establishing psychological contact during examination of a suspect. ΛΟΓΟΣ. Vol. 2. Tendances scientifiques de la recherche fondamentale et appliquée: sur les matériaux de la conférence scientifique et pratique internationale, 30 octobre, 2020. Strasbourg, 2020. P. 75–81.

5. Шепітько В. Ю., Коновалова В. О. Юридична психологія: підручник. 3-тє вид., переробл. і допов. Харків: Право, 2019. 288 с.

6. Shevchuk V. Genesis, trends and development prospects criminalistic tactics. Scientific Horizon in the Context of Social Crises: Proceedings of the 4th International Scientific and Practical Conference (June 6-8, 2020), Tokyo, Japan: Otsuki Press, 2020, 134-144.

7. Велика українська енциклопедія: у 20 т. / Т. 20: Криміналістика, судова експертиза, юридична психологія / редкол.: В.Ю. Шепітько (голова) та ін.; Нац. акад. прав. наук України; Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2018. 952 с.